

конкурентоспроможності виноробних підприємств на регіональному, національному та міжнародному рівнях.

Література

1. Самборський О. В., Гласов П. В. Сучасна кластерна політика України : проблеми та перспективи. *АгроСвіт*. 2021. № 11. С. 57–64.
2. Мешков И. Основные черты кластерной политики ЕС. *Современная Европа*. 2020. № 1. С. 182–190.
3. *Національна програма кластерного розвитку до 2027 : Концепція. Орієнтири розвитку. Рекомендації*. 2020. 74 с. URL: <https://www.industry4ukraine.net/publications/proyekt-nacziionalnoyi-programy-klasterного-rozvytku-do-2027> (дата звернення: 04.04.2022).

УДК 658.2:330.356.7

Янковий Олександр Григорович

д. е. н., професор кафедри економіки підприємства
та організації підприємницької діяльності,
Одеський національний економічний університет (Україна)

ДВОЇСТІЙ ХАРАКТЕР ПОКАЗНИКА ФОНДООЗБРОЄНОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВІ

JEL classification: C610; D240

Класичний показник фондоозброєності (ΦO – відношення середньорічної вартості основних засобів до середньооблікової кількості виробничого персоналу) є вимірником забезпеченості працівників підприємства основними фондами. У цій ролі він є стимулятором, зростання якого бажане майже до нескінченості. Визнаючи безумовну важливість указанного аспекту фондоозброєності на підприємстві, вважаємо за необхідне звернути увагу на ще один суттєвий бік обговорюваного показника, а саме на його двоїстість.

Дійсно, показник фондоозброєності представляє собою відносну величину координації, що характеризує співвідношення двох важливіших виробничих факторів сучасного промислового підприємства – основного капіталу (у вигляді вартості основних засобів) і праці. Згідно з беззаперечною концепцією обмеженості й платності всіх виробничих факторів їх промислове використання викликає нагальну необхідність застосовувати наявні ресурси, у тому числі, робочу силу й основні фонди товаровиробника найкращим чином, тобто оптимально.

Однак, вважаємо, що цей аспект практично не висвітлюється в сучасній економічній літературі. Натомість, показник фондоозброєності здебільшого відіграє роль вимірювача ступеня забезпечення основними фондами виробничого персоналу підприємства. Водночас відомо, що цей вимірювач знаходиться під сильним впливом переоцінки первісної (переоціненої) вартості вітчизняних основних виробничих засобів.

З одного боку, як вимірник забезпеченості працівників підприємства основними виробничими засобами бажано, щоб цей показник прагнув до нескінченності ($\Phi O \rightarrow \infty$). Але, з іншого боку, ΦO як характеристика координації двох найважливіших ресурсів підприємства обмежена жорсткою умовою раціонального застосування основних фондів, що має виявлятися у зростанні фондівіддачі.

Збільшення рівня ΦO вважатиметься позитивною (оптимальною) динамікою лише в тому випадку, коли спостерігається підвищення ефективності використання основних засобів підприємства. Очевидно, що з економічної точки зору ситуація, коли зростання ΦO не супроводжується підвищенням випуску продукції та фондівіддачі, є негативною, неоптимальною.

Отже, коли ΦO підприємства розглядається у другий своєї іпостасі, тобто у ролі відносної величини координації основного капіталу та праці, доцільно говорити про оптимальну чи неоптимальну її величину, ґрунтуючись на відомому математичному апараті оптимізації економічних явищ та процесів. При цьому як критерій оптимальності можуть виступати різноманітні вимоги, що визначаються стратегічними та тактичними цілями конкретного товаровиробника, наприклад:

- 1) максимізація прибутку, випуску продукції (робіт, послуг), частки ринку тощо;
- 2) мінімізація загальних витрат капіталу, матеріальних ресурсів, собівартості продукції, простоїв техніко-технологічного обладнання, втрат робочого часу тощо.

Оптимізація (від лат. *optimum* – найкраще) є процесом знаходження екстремуму – глобального максимуму або мінімуму певної функції, або вибору найкращого варіанта з безлічі можливих. Як відомо, функція, яка пов'язує три змінні (випуск продукції Y , капітал K і праця L), є двофакторною виробничою функцією, наприклад, CES-функція, функція Кобба-Дугласа та ін.

Виходячи з теоретичних міркувань про оптимальність (неоптимальність) показника ΦO на підприємстві можна запропонувати досить простий спосіб її перевірки: порівняння швидкості зростання рівнів рядів динаміки ΦO , продуктивності праці ($ПП$) та фондівдачі (ΦB).

В основі методу порівняння швидкості зростання рівнів рядів динаміки ΦO , $ПП$, ΦB лежить таке відоме співвідношення:

$$ПП = \Phi O \times \Phi B. \quad (1)$$

Відповідно до формули (1) зростання рівня ΦO для підприємства є важливим чинником підвищення продуктивності праці. На основі впровадження інноваційно-інвестиційних заходів $ПП$ підприємства будь-якої галузі має неухильно зростати.

Зазначена теоретична теза не викликає сумнівів і є загально визнаною. Однак, у зв'язку з цим виникає питання про співвідношення темпів зростання ΦO , $ПП$ та ΦB . Зазначений аспект визнається вкрай суттєвим більшістю фахівців у галузі економіки підприємства. Їхню думку можна коротко висловити таким чином: зростання рівня ΦO – шлях до підвищення $ПП$. Але варто стежити, щоб темпи росту ΦO не випереджали темпи зростання $ПП$. Інакше це буде свідчити про зниження ΦB та падіння ефективності використання основних фондів підприємства. Звідси висновок: динаміка показника ΦO для підприємства оптимальна, якщо її середній темпи зростання не перевищує середній темп зростання показника $ПП$. Причому приблизна рівність темпів росту ΦO і $ПП$ означає, що $\Phi B \approx const$, тобто ефективність використання основних виробничих фондів перебуває на постійному рівні.

На даному теоретичному положенні будується перевірка оптимальності динаміки ΦO на конкретному підприємстві. Тому розглянемо докладніше відносні швидкості зміни $ПП$, ΦO і ΦB у співвідношенні (1) з метою виділення основних теоретичних варіантів розвитку товаровиробника, більшість з яких можуть спостерігатися у реальній практиці господарської діяльності вітчизняних підприємств.

Оптимальний варіант. Динаміка показників $ПП$ та ΦO односпрямована: обидва зростають та підвищення $ПП$ випереджає зростання ΦO (рис. 1).

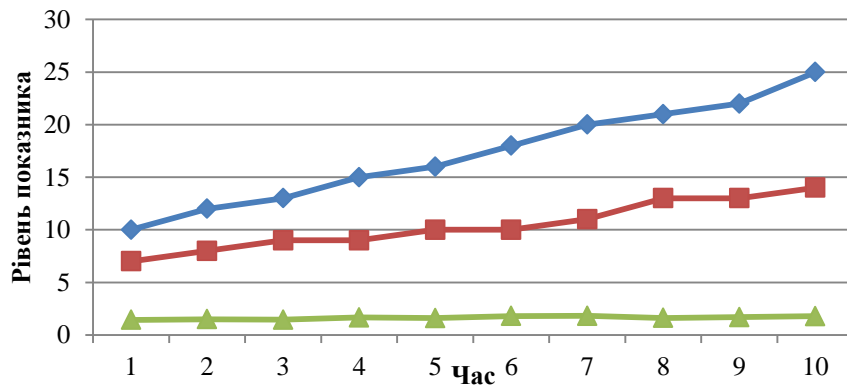

Рис. 1. Позитивний тренд у зміні ΦO (зростання $ПП$ — випереджає ріст ΦO)

Це означає, що ΦB теж підвищується, тобто покращується використання основних фондів. Для цього випадку справедливі наступні нерівності:

$$K_{оп} = \frac{\overline{Tr}ПП}{\overline{Tr}\Phi O} > 1, \quad \overline{Tr}\Phi B > 1. \quad (2)$$

де $\overline{Tr}ПП$, $\overline{Tr}\Phi B$ – середні темпи росту показників продуктивності праці і фондівдачі.

Таким чином, розрахувавши $\overline{Tr}ПП$, $\overline{Tr}\Phi O$, $\overline{Tr}\Phi B$, а також відповідні коефіцієнти випередження й перевірявши нерівності (2), можна дійти висновку про наявність (відсутність) оптимальної динаміки показника ΦO . Будь-які інші сполучення даних параметрів, наприклад,

$$K_{оп} = \frac{\overline{Tr\Phi O}}{\overline{Tr\Pi\Pi}} > 1, \quad \overline{Tr\Phi B} \leq 1. \quad (3)$$

вказуватимуть на неоптимальність динаміки ΦO , зокрема, про зниження ΦB та погіршення використання основних фондів підприємства.

Вочевидь, що найбільший теоретичний і практичний інтерес щодо співвідношення динаміки двох важливих економічних показників підприємства – $\Pi\Pi$ і ΦO представляють варіанти, коли товаровиробник перебуває на стадіях свого становлення та розвитку. Хоча варто зауважити, що в реальній економічній дійсності можна стикнутися й з іншими сполученнями досліджуваних показників.

Окрім того, аналіз формули (1) показує, що цілком можливі ситуації, коли один із співмножників правої частини є константою, тобто практично не варіює. У цьому випадку динаміка $\Pi\Pi$ визначається динамікою одного із співмножників – ΦO або ΦB . А у випадку постійної $\Pi\Pi$ на деякому етапі розвитку виробництва на підприємстві показники ΦO і ΦB пов'язані між собою зворотною залежністю.